

А. И. КУПРИН У БЕОГРАДУ 1928. ГОДИНЕ*

А. И. Куприн посетио је Београд у јесен 1928. године као учесник Конгреса руских писаца и новинара у емиграцији. Као познато и популарно литерарно име, привукао је велику пажњу наших новинара, културне јавности и боемских престоничких кругова. У раду Конгреса није узимао учешће, највећи део времена проводио је на београдским улицама и у београдским кафанама, што је код његових руских колега-писаца изазивало прекоре и критике, док му је међу Београђанима донело свеопшту популарност. Своје утиске из Београда Куприн ће објавити у циклусу есеја „Југославија“. У издању београдске „Руске библиотеке“ изаћи ће две Купринове књиге: збирка приповедака *Јелань (Елань)*, са циклусом „Југославија“, 1929. године и роман *Точак времена (Колесо времени)* 1930. године.

Кључне речи: А. И. Куприн, Београд, руска емиграција, руска књижевност.

A. I. Kuprin visited Belgrade in the autumn of 1928 during the Congress of Russian writers and journalists in emigration. Being a well-known and popular literary figure, he attracted the attention of the Belgrade press and cultural public. He did not participate in the Congress and spent most of his time in the streets of Belgrade and cafes, which caused objections of his Russian colleagues and made him very popular among the citizens of Belgrade. Kuprin published his impressions of Belgrade in a cycle of essays "Yugoslavia." The Belgrade-based "Russian library" published two of Kuprin's books: a collection of short stories "Elan", which included the "Yugoslavia" cycle, in 1929, and a novel "The Wheel of Time" in 1930.

Key words: A. I. Kuprin, Belgrade, Russian emigration, Russian literature.

Као добар наратор, својим реалистичким поступком, разноликошћу тема својих приповедака без оптерећујуће филозофске позадине, Александар Иванович Куприн (1870–1938) одговарао је ширем, незахтевном читалачком укусу и био веома популаран у нашој средини, о чему говори, на пример, и преко 20 књига превода на српски његове прозе само у периоду између два светска рата (Паланчанин 1979: 82–85).

Први преводи Куприновог стваралаштва на српски појављују се већ крајем XIX века. Према Погодиновој *Руско-српској библиографији* (Погодин 1936: 169), већ 1895. г. у београдском листу *Одјек* излазила је у наставцима Купринова психолошка цртица *Нерви (Нервы, каснији назив Мясо)*. Треба похвалити редакцију листа *Одјек* за правовремено реаговање, јер се ова Купринова цртица преведена исте године када се појавила у Русији, у листу *Кијевска реч (Киевское слово)*. Први текст посвећен анализи неког Куприновог дела забележен је 1905. г. када је *Мали журнал* (бр. 222) донео приказ новог романа *Двобој (Поединок, 1905)* – укратко је изнет садржај и дата критичка оцена (Погодин 1936: 170). А 1909. го-

---

* Овај рад настао је у оквиру пројекта 178003 („Књижевност и визуелне уметности: руско-српски дијалог“) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

дине појавила су се чак два превода овог романа, у листу *Одјек* (Погодин 1936: 168) и у часопису *Бранково коло* (Погодин 1932: 93). Од наредне 1910. године многи листови и часописи редовно доносе преводе Купринових приповедака.

Куприн је Београд посетио један једини пут, у септембру 1928. године, као један од учесника Конгреса руских писаца и новинара у емиграцији.

Јесен 1928. године донела је Београду организацију два велика скупа, на којима су се окупила највећа имена руске науке и руске културе у емиграцији. Од 16. до 23. септембра одржан је Четврти конгрес руских научника, а само неколико дана касније, од 25. септембра до 1. октобра – први (касније ће се испоставити и једини) Конгрес руских писаца и новинара, у организацији београдског Савеза руских писаца и новинара у емиграцији.

Поздрављајући идеју о одржавању конгреса, београдска *Политика* објавила је неке од телеграма које су организатори добили од руских писаца, као потврду позива за учешће. Александар Куприн, који се, како неименовани новинар београдског листа наводи, тек ових дана опоравио од болести, схвата значај окупљања људи од пера у независним условима изгнаничког живота и рада, и у свом телеграму организаторима поручује: „Од срца поздрављам ту лепу замишљајућу идеју свих књижевника и заштите њихових права и слободе. Радујем се што је подстрек дошао из те земље, где су се сви увек тако срдачно односили према емигрантским интересима и руској уметности. Изгледи за мој недолазак су 1 према 1000. Ја сам чврсто решио да дођем“ (Аноним 1928а). По сећањима Купринове ћерке Ксеније, руски писац се заправо дуго колебао да ли да прихвати позив и оде у Београд, јер се осећао лоше у то време (последнице болести још увек су се осећале), али је на крају одлучио да иде (Куприна 1979: 166).

Париска делегација Савеза руских писаца и новинара, на челу с Куприном, стигла је у Београд возом, 23. септембра увече (Аноним 1928б). На железничкој станици руске писце и новинаре дочекала је маса света. У име београдског Савеза госте је поздравио председник Савеза Алексеј Ксјуњин, а на поздраве је, у име гостију, одговорио Куприн (Аноним 1928с). Један од присутних Руса подсетио је Куприна на прошлост, на заједничке стрељачке вежбе у Гатчини, за време грађанског рата, што је код руског писца измамило радосни осмех и пробудило успомене (Аноним 1928д).

Ближе упознавање и разговор са новинарима уследили су исто вече, на вечеру коју је београдски Савез руских писаца и новинара организовао у ресторани „Руска лира“. Куприн тада говори о особеностима париског емигрантског живота, на који се не жали много, истичући при том околност да живи на периферији Париза, недалеко од Булоњске шуме, у коју често иде рано ујутру и тамо ради: „Устајем изјутра око 6 часова. Од мог стана до Булоњске шуме има око 100 корака. Ту шуму замишљам као своје имање и свој летњиковицац. (...) Сада, у 6 часова изјутра, тако је пријатно тамо радити. Сакријем се негде у ћошак и тамо пишем“. На питање како види савремену књижевност, Куприн одговара како сматра да је књижевност на прекретници и да је недавни рат томе увелико допринео, утичући на психологију целог човечанства, јер тако велики потрес каква је светски рат свакако није могао проћи без последица по све. Ипак изражава оптимизам када говори о будућности младих нараштаја. Са љубављу и

нежношћу говори о својој ћерки Ксенији и њеној филмској каријери, и изражава уверење да су породица и брак темељ и ослонац морала, друштва и државе (Херенда 1928а).

Говорећи о свом књижевно-уметничком стваралаштву сараднику *Правде*, Евгенију Захарову, Куприн подвлачи: „Ја бих хтео написати све. Разумете ли ме? Хтео бих да исцрпим сву бескрајност лепоте, коју видим и осећам. Хтео бих да обухватим целу васиону и дам оно што пишем сву своју душу, сваки њен бол и дрхтај. Да, све бих волео написати, али нема човек времена. У данима младости мислио сам: стићи ћу. И још нисам стигао“. Истакао је своју радост што је ипак успео да види Београд јер, по њему, Русима је још Пушкин препевима српске поезије оставио у аманет културно упознавање и зближавање са српским народом. Ипак признаје да прозу више воли од поезије и у прилог том ставу наводи Толстојево мишљење: „За Толстоја је поезија била – ходање по конопу. И заиста <зашто> укалупљивати себе у сликове и риме, кад се може изразити сва ширина осећања у прози?“ Са овим се није сложио Константин Шумљевич, члан делегације београдског Савеза, песник и новинар, стари Купринов познаник: „Зар се не сећаш наше сарадње у *Животу и уметности*¹ пре тридесет година. Онда сам ја свакодневно писао козерију у стиху, а једног дана, када сам изостао, написао си је ти. Зашто онда нападаш поезију. А сећаш се да си врло лепо написао ту козерију...“ (Захаров 1928).

Са Куприном је првог дана његовог боравка у Београду водио разговор и неименовани *Политикин* новинар. Истичући да му је у Београду веома пријатно, да се у југословенској престоници чини како је „ближе Русији“, руски писац каже: „Читао пре подне шетао сам улицама и разгледао Београд (...) А посматрајући Београђане, слушајући српски језик, осећао сам се у средини која је блиска моме срцу и у којој бих желео да останем дуже него што ће трајати конгрес“. Иако револуцију оцењује као „катастрофу“, не сумња у будућност руског народа, руске културе и руске књижевности. Није непријатељски настројен, попут неких других припадника руске емиграције, према совјетској књижевности, за коју каже – „то су потези, најчешће, младих талентованих људи, да пронађу нове путеве, нов правац у литератури“. Многа дела совјетске књижевности још увек немају „потпуно завршен архитектонски облик“. Иако постоји тежња код младих уметника за стварањем нових уметничких вредности, руски писац сматра како нема сумње да ће се млади совјетски писци ускоро „вратити на стари пут руске књижевности, признати уметничку вредност радова старих мајстора руске речи“. „Тиме нећу да поричем вредност рада младих руских књижевника у Русији“, – закључује Куприн, – „али они нису још пронашли своје место“. На жалост, у разговору с *Политикиним* новинаром Куприн није поменуо ни једно конкретно име, односно није издвојио никога од совјетских писаца поименице (Аноним 1928е).

Пред отварање Конгреса, 25. септембра, руски писци представљени су подробно београдским читаоцима на првим странама престоницких дневних листова у подужим текстовима, праћеним фотографијама учесника. Највећа пажња овом приликом (као, уосталом, и током читаваг трајања Конгреса)

¹ *Жизнь и искусство* – кијевски дневни лист, излазило од 1894. до 1900. г.

поклонена је Дмитрију Мерешковском и Василију Немировичу-Данченку.² Куприн се донекле нашао у сенци ових „великана“, али о њему се далеко више писало него о осталим руским писцима – гостима Београда, попут Зинаиде Гипијус, Јевгенија Чирикова или Бориса Зајцева.

Лист *Политика* као двојицу најзначајнијих руских уметника који су дошли у Београд помиње Мерешковског и Куприна и сматра да су они „достојни наследници Толстоја и Тургењева“. И док је Мерешковски „сав – ум, с колосалном ерудицијом, с напорним проучавањем и темељном разрадом својих скица“, Куприн је „писац срца, финих душевних расположења, код кога се огледају све стране богатог руског карактера“. Од његових дела поменути су *Двобој* и *Јама*, као и рад на новом роману *Јункери* (Аноним 1928f). Лист *Време* код аутора „дубоких и нежних осећаја за лепоту природе, живота и љубави“ такође истиче *Двобој*, *Суламку*, *Јаму* и нови роман, *Јункере* (Херенда 1928b). На *Јункере* је скренула пажњу и *Правда*, истичући како је Купринов списатељски таленат тренутно „на врхунцу“. Руски писац је оцењен као изразити наследник најбољих традиција руског реализма, који „дубоко црпи из живота његову стварност и слика је у својим делима широким, снажним потезима“. Публицистика, која га у емиграцији све више заокупља, по мишљењу *Правдиног* сарадника не може да нашкоди Куприновој посвећености уметничком књижевном стварању (Аноним 1928g).

Конгрес руских писаца и новинара у емиграцији свечано је отворен 25. септембра у великој сали Новог универзитета (данас зграда Филолошког факултета). Занимљиво је да ни у једном извештају са свечаног отварања Куприново име није поменуто, што највероватније значи да је он свечано отварање пропустио (А. Б. Х. 1928; Ђ. Н. 1928; Аноним 1928h). Ни у даљем званичном раду конгреса Куприн није узимао веће учешће. Уместо на заседањима и официјелним скуповима време је проводио на београдским улицама и у београдским кафанама, у разговору с обичним људима, због чега су га руска сабраћа по перу критиковала, а београдски боемски кругови заволели и прихватили као свога. Присећајући се београдских дана, Борис Зајцев пише: „Популарношћу наибольшей пользовался Куприн, начиная с короля до простонародья – был „свой“ по уровню культуры, литературным собраниям предпочитал „кафаны“, где утешался вином, разными „раки“ и т.п. Сербам нравилась его „простота.“ (Зајцев 1991). Зинаида Гипијус је много оштрија у осуди Куприновог понашања: „Бедный Куприн: он с первого дня пьян и лишь изредка, в отчаянном (но более приличном) виде появляется, а то сидит с сербской богемой, в кабаках. Излюбленный его – это „Три жирафа, вне всех европейских зверей“. Зајцев живет с ним рядом в комнате и в большом от него отчаянии. За ним даже устроен бдительный надзор“ (Гипијус – Злобину 1972).

У својим записима Куприн је на критике одговарао помириљиво-искрено: „Грешный человек: я пропустил несколько заседаний и два-три банкета.

² Нелозлак Буџина утврдио је Мерешковског на позицији „највећег“ писца руске емиграције; Немирович-Данченко био је изузетно цењен у српској средини јер је још у време српско-турских ратова 1876–78. као ратни дописник с балканског фронта извештавао о борби српског народа за независност.

Впрочем и какава была бы от меня помощь? Говорить я не люблю, слушать не умею, на людных собраниях чувствую себя стесненным и неловким. А на съезд съехались люди с прочными именами, серьезные и деловые. // Там я бродил целыми днями по городу, присматриваясь к уличной жизни, к базарам, к кабачкам, кофейням, подрумам (подвалам), заводя новые знакомства и участь языку“ (Куприн 1929).

Водећу улогу у раду конгреса имали су новинари и публицисти. Писци су били активнији на пратећим манифестацијама, јавним наступима и књижевним вечерима, мада се и на њима Куприн ретко појављивао.

Савез руских књижевника и новинара приредио је првог дана конгреса, 25. септембра увече, банкет у ресторану „Код српског краља“. Куприн је том приликом остао у сенци других учесника, иступивши са свега неколико поздравних речи: „На српском језику, највише ми се допала реч „хлеб“ и „лепо“. И ми, Руси, кажемо „хлеб“. Словенске земље, то су земљорадничке земље. Ми извозимо храну за многе државе. Али ако ове државе буду хтеле да зарате, нећемо им дати хлеба. И тако ћемо омести рат“ (Е. З. 1928a).

Веома занимљив био је банкет који је 26. септембра у хотелу „Палас“ приредио министар просвете Милан Грол – занимљив, пре свега, по говору Мерешковског који је привукао општу пажњу и донекле узбукао духове (Е. З. 1928b; Херенда 1928d), али исто тако и по нетактичном понашању Куприна, који је Мерешковском у једном тренутку упао у реч и наставио да напоредо с њим говори, све док га блиски сардници нису дискретно удаљили. Иако у београдској штампи не налазимо ни речи о овом догађају, један од учесника конгреса и сведок читаве сцене, Борис Зајцев, у својим успоменама наводи како је у најпатетицијем тренутку говора Мерешковског, са другог краја сале, Куприн почео да износи своје виђење истог проблема: „Были речи. В некий момент встал и Мережковский (...). Без Антихриста, конечно, не обошлось. Сербь слушали почтительно, но отдаленно. // Вдруг в дальнем конце столов произошло некое движение, тяжело отодвинут стул, к нашему столу, сбоку, приближается нетвердой поступью человек с красным лицом, взъерошенными волосами, останавливается прямо напротив Мережковского и министра и начинает говорить. Александр Иванович Куприн! За день достаточно утешился сливовицей и пивом в кафанах, но у него тоже есть идея насчет большевиков – тоже и он оратор. Ничего, что говорит Мережковский. Можно вдвоем сразу, дуэт. Мы тоже не льком шиты“ (Зајцев 1988). „Дует“ је ипак кратко трајао – Куприна су његови весели пријатељи брзо извели напоље, а Мерешковски је спокојно довршио свој говор.

Бележимо такође и Куприново присуство на свечаној академији Руског соколског друштва „Београд – матица“ 28. септембра (Аноним 1928k), на чајанки друштва „Кнегиња Љубица“ у просторијама Ауто-клуба 29. септембра (Аноним 1928l), као и на свечаности Београдског женског друштва, 30. септембра (Е. З. 1928c). На соколској академији омладина, како руска тако и српска, у великом броју се окупила око писца – учесника конгреса, молећи их за аутограме. И док су Мерешковски и З. Гипијус, правдајући се умором, врло брзо напустили скуп, Куприн је остао све док није свој потпис дао свима који су то пожелели: „Узалуд је један чиновник државне комисије за руске емигранте (одређен да води рачуна

о томе да славни писци не буду много узнемирани од света) покушао да отме г. Куприна његовим поштоваоцима. Тек кад је дао потписе свима који су то желели, г. Куприн је напустио соколану“ (Аноним 1928k).

У друштву „Кнегиња Љубица“ Куприн је, између осталог, говорио о топлим и срдачном пријему на који је наишао у Београду, пре свега код обичног народа, наводи пример како га је на улици један прост радник, калдрмиџа, дочекао љубазним осмехом и понудио цигаретом (Аноним 1928l).³ У делегацији руских писаца и новинара која је 1. октобра посетила болницу руског Црвеног крста у Панчеву, поред Немировича-Данченка, Зајцева, Чирикова, нашао се и Куприн (Аноним 1928m).

Краљ Александар Карађорђевић примио је учеснике конгреса два пута: 27. септембра Краљу је представљено свих 111 учесника (На страже Русији 1935), а два дана касније у Двору је приређен интимни ручак у част председништва конгреса и руских писаца. За ручком је краљ дуго разговарао са Мерешковским, З. Гилијус, Немировичем-Данченком, Куприном, Зајцевом и другим писцима и новинарима који су молили краља да се прими духовног покровитељства над руском књижевношћу и обједињеним савезом руских писаца и новинара (Аноним 1928n; Аноним 1928o).

Париски лист *Препород (Возрождение)* доноси следећи дијалог између Куприна и краља Александра на свечаном пријему: „– Я вас знаю по вашим произведениям. // – И я вас знаю, Ваше Величество. // – Каким образом? // – Я люблю ходить по народным кабакам и убедился, что народ любит своего короля“ (цит. по: Куприн 2006). Текст „Куприн среди сербов“, објављен у париском листу 3. октобра 1928. године, настао је на основу текстова о руском писцу у београдској *Политици*, али извор овог дијалога нисмо успели да утврдимо.

Иако београдски новинари то не помињу, изгледа да је Куприн својим нетактичним понашањем током пријема поново скренуо непотребну пажњу на себе. Већ традиционално оштра према Куприновим манама, Зинаида Гилијус у писму из Београда критички се осврће на његово понашање на ручку: „Вчера утром <Куприн – Б. Ч.> явился к нам такой страшный, что мы обомлели: „Да как вы к королю поедете?“ А он: „Если З. Н. Прикажет – я пойду в баню, побреюсь и приеду!“ Я, конечно, „приказала“. Двое из Союза припарили его и привезли. Ну, он и был – на границе возможности. И королю что-то болтал. „Люби ли, любим“... А на выходе опять его схватила богема и увезла к жирафам“ (Гилијус – Зобину 1972).

³ О поштовању које је код обичног народа Куприн задобио, пишу у срдачном и ведром духу и београдски листови. Тако, на пример, у *Политици* читамо: „Прексиноћ, Куприн се са пријатељима задржао у једној кафаници мало подуже. У два сата по поноћи, кафеџија је ушао у собу, и саопштио: / – Разлаз господе! Нећу да плаћам казну за вас! / – Немој да нас узнемираваш! повикали су неки. Ово се Куприн весели. / – А Куприн! Ништа, ништа, продужите! умекшао се кафеџија, прежаливши казну која га чека. / Око пола три дошла и два жандарма. Траже да се кафана затвори. / Скочили и на њих: / – Ово је Куприн! Знаш ли ти бре, ко је Куприн! вичу нареднику. / – Ајд' ћути, нећеш ти да ме учиш ко је Куприн, одговара наредник оштро. Продужите, само позак да не чују други... / А кад Куприн прође улицом, многи хвалисаво говоре: / – Ето видиш, ово је Куприн. Упознаћу те с њим. Одлични смо пријатељи...“ (П. М. 1928).

И сам Куприн био је свестан да је прекршио протокол допуштеног понашања. У писму А. Белићу покушава да се оправда и изгледа непријатан утисак: „Я сам себе говорил: друг мой Александр. Ты идешь во дворец. Помни о приличном, умелом поклоне, помни, что монархам не задают вопросов, а только отвечают на них. Учти момент, когда ты наскучил и уйди вовремя. Но что я мог поделаться, старый мечтатель, с моим необузданным сердцем, ко-т-да впервые видел человека власти, который обладает вовсе не условным „charme“ом, а всей обольстительностью чистой, прекрасной души. И вот терзаюсь мыслью, что произвел впечатление дикое, чего бы отнюдь не хотел. // У меня одно оправдание. Представьте себе человека неглупого, честного, самолюбивого. Представьте также дальше, что он объясняется в искренней, глубокой любви, но объясняется также нелепо, несвязно и косноязычно, как и все истинные влюбленные. Наконец остается представить еще, что какой-то злодей тайком запечатлел его сладкий бред на грамофонной пластинке и стал читать вслух этому бедному влюбленному. // Вот этот-то грамофонный злодей и есть мое воображение. Но все-таки утешаю себя тем, что может быть простят. Простят?“ (Куприн – Беличу 2016: 104).⁴

Посебно запажене међу београдском публиком биле су књижевне вечери на којима су руски писци читали своја дела. Тако је 30. септембра одржано вече писаца у великој сали Новог универзитета, када су пред многобројном одушевленим публиком наступили В. Немирович-Данченко, Ј. Чириков, З. Гилијус, Д. Мерешковски, А. Куприн, Б. Зајцев и А. Јаблоновски. Куприн, изузетно топло поздрављен, прочитао је своју приповетку *Плаве степенце* (Аноним 1928p).⁵

У истој сали Новог универзитета одржано је још једно књижевно вече руских писаца, овога пута са учешћем Куприна, Чирикова и Зајцева, последњег дана њиховог боравка у Београду, 6. октобра. Занимљиво је како београдски дневни листови, позивајући публику на књижевно вече – увек говоре о Куприну, о његовој опрштајној вечери, док осталу двојицу тек узгред помињу (Аноним 1928g; Аноним 1928t). Куприн је овом приликом читао своје утиске о Београду, које ће касније постати део његовог есеја „Југославија“.

На књижевној вечери 30. септембра прочитан је краљев указ о одликовању руских писаца и новинара орденом Светог Саве. Василије Немирович-Данченко и Дмитриј Мерешковски одликовани су орденом Св. Саве првог реда, док су Зинаида Гилијус, Александар Куприн, Борис Зајцев и Јевгениј Чириков одликовани орденом Св. Саве другог реда (Аноним 1928p).

Својом непосредношћу и присношћу Куприн је освојио све симпатије Београђана, како интелектуалаца, људи од пера, тако и оних обичних, које је

⁴ Да је краљ Александар Карађорђевић оставио снажан утисак на Куприна, говори и податак да је у париском часопису *Иллюстрированная Россия* објавио 1931. г. чланак поводом десетогодишњице његове владавине, у коме се најтоплијим речима изразио како о југословенском монарху, тако и о наплетку његове земље (Куприн 1931).

⁵ Нисмо успели да установимо шта је заправо Куприн на поменутој вечери читао, јер је овај наслов највероватније погрешно пренет – у пишевом књижевном опусу нема приповетке под овим називом.

сретао на улици или по кафанама. Утисак који је Куприн оставио верно је пре-нео *Политикин* новинар Петар Митропан у тексту објављеном 29. септембра под насловом „Како живи Куприн у Београду. Један прави ‘руски човек’“.⁶ Аутор текста пореди двојицу најзначајнијих руских писаца – гостију Београда, Мерешковског и Куприна, са нескривеном симпатијом истиче неусиљеност Купринову наспрам хладног и затвореног Мерешковског: „Мерешковски! // Сав суморан, загонетан, повучен. Понаша се као Краљ, говори као пророк. Нико га не разуме довољно, ни ми па чак ни Руси. (...) А Куприн? // Ах, Куприн! Многим Београђанима данас при помену тога имена, при погледу на тога великог човека, срце се расплине од благости и топлине“. Куприна свакодневно можете видети на улици, у шетњи градом, или у некој од београдских кафана, у друштву престоничког боемског круга: „За ово неколико дана и ноћи, он је упознао и „Три Шешира“, и „Македонију“ и „Два Јелена“ и „Три Селјака“, и Софку⁶ и Тина Ујевића⁷ и Чича Илију,⁸ и све оне који воле живот, онакав какав је од Бога дан“. Глумца Михајло Ковачевић не одваја се од Куприна, свуда га прати, преузима на себе улогу преводиоца, мада, по речима *Политикиног* новинара, руском писцу који говори из срца, преводилац није ни потребан: „Кад говори о Русији, о својим делима, о савременој култури или циганским песмама, свеједно да ли га слуша књижевник или какав радник, он говори топло, тако лепо и просто, да га сви разумеју и сви се одушеве. // Заволео га је и прост свет, онај који није имао прилике да чита његова дела“. Новинарима, са којима се највише дружио, на њихово наваливање да им каже шта му се највише допало у Београду, одговорио је весело: „Ваше мане!“ (П. М. 1928).

Сумирајући утиске о Конгресу и његовим учесницима, похвалним речима о Куприну се изразио и новинар *Времена* А. Б. Херенда. И њему су запали за око супротни карактери Мерешковског и Куприна: „Г. Куприн је сушта супротност г. Мерешковском. Док је г. Мерешковски повучен и тешко приступачан, г. Куприн је најбољи друг који се да замислити и највећи пријатељ веселог друштва“. Занимљив је и његов лежерни изглед: „На спољашњост не полагаје много, а на конвенционалне форме још мање. (...) Његова спољашњост одаје савршеног боема: мастан шешир, неки део одела увек изгужван и ципеле које показују вечиту борбу са пертлама. На састанцима и званичним банкетима јавно спава седећи. Али зато се одмах раздрема у интимном друштву, без обзира на доба дана или ноћи и прича веселе анегдоте. (...) У Београду је пронашао и егзотичну кафаницу „Код жирафу, ванјевропску зверку“ (Херенда 1928с).

Симпатије Београђана према Куприну биле су неподељене. Ништа мање јаке нису биле ни Купринове према држави јужних Словена и њеној престо-

⁶ Софка – Софија (Василјевић) Николић (1907–1982), певачица народне музике, по многима највећа звезда овог жанра у првој половини XX века, „краљица Скадарлије“, како су је између два светска рата звали.

⁷ Августин Тин Ујевић (1891–1955) – један од највећих хрватских и југословенских песника, између два светска рата често је боравио у Београду и кретао се у боемским круговима југословенске престонице.

⁸ Чича Илија Станојевић (1859–1930) – један од најпопуларнијих српских глумаца, први српски филмски редитељ и један од првих филмских глумаца код нас.

ници. Лепо расположење и позитивни утисак није могла да покавари ни једна непријатност (једина за време конгреса), „веома осетна, уосталом, за гардеробу једног књижевника“ (Аноним 1928i) – на једној пријатељској вечери Куприн је остао без капута.

Куприн је доста времена проводио са народним посланицима југословенске скупштине из Херцеговине и Босне, слушао и записивао њихове јуначке народне песме, које је одлучио да преведе на руски и објави (ова идеја, на жалост, није реализована; Аноним 1928j). Од херцеговачких посланика по завршетку конгреса добио је на поклон гусле.

Праћећи рад конгреса и интересујући се за његове учеснике, *Политика* је у свом „Фелтону“ објавила два Купринова прилога у преводу на српски: 28. септембра кратку причу из раног стваралачког периода *Наталија Давидовна* (*Наталија Давидовна*, 1896), и 1. октобра есеј с пута по Француској *Стара варош Марсеј* (у оригиналу *Старый город*, XVII глава зборника *Лазурниј берег*, 1912). У оба случаја име преводиоца је изостало. Преводи нису на неком завидном нивоу; други текст је уз то и додатно скраћен у преводу. Колико год ови текстови из дореволюционарног периода Куприновог стваралаштва представљају случајни избор без неких чвршћих критеријума, редакцију *Политике* свако треба похвалити, јер остали писци – учесници конгреса нису били ни на који начин представљени својим књижевним стваралаштвом на страницама београдске периодике.

Куприн је будно бележио све што је у Београду видео и чуо. Са делом тих утисака упознао је београдску јавност на књижевној вечери 6. октобра (Аноним 1928g). Исто дана *Политика* ће на својим страницама објавити у преводу на српски изводе из Купринових забележака у тексту „Моји утисци“ (Куприн 1928). Детаљније утиске из Београда Куприн ће у неколико наставака, од октобра до децембра, објављивати у париском листу *Пренород* (*Возрождение*): 15. октобра чланак „Белград“ (№ 1231), 21. октобра чланак „Народная память“ (№ 1237), 31. октобра текст „Софка“ (касније преименован у „Старые песни“, № 1247), 30. новембра први део чланка „Герцеговинец“ (№ 1277) и 16. децембра други део чланка „Герцеговинец“ (№ 1293). Ови текстови под заједничким насловом „Југославија“ ушли су у збирку приповедака *Јелан* (*Елань*).

Лист *Правда* објавиће на својим страницама 19. октобра превод Куприновог чланка о Београду, првог дела циклуса „Југославија“ (Аноним 1928h).

Александар Куприн Београд је напустио 6. октобра увече. Заједно с Борисом Зајцевом отпутовао је у Загреб, а после сусрета са загребачком публиком двојца писаца заувек су напустила Југославију, вративши се у Париз. Најаве које се чуле, да ће се Куприн вратити у Југославију већ у децембру исте (Аноним 1928s), или у пролеће наредне, 1929. године (Куприн – Беличу 2016: 103), нису се, на жалост, реализовале.

Оснивање Руског културног одбора и његове Издавачке комисије био је можда најзначајнији резултат рада Конгреса. У оквиру „Руске библиотеке“, као највеће едиције Издавачке комисије, 1929. године објављена је Купринова збирка приповедака *Елань*, а 1930. и његов роман *Колесо времени*.

Појаву последњег романа, погрешно названог *Точак живота*, лист *Правда* везала је за обележавање четрдесетогодишњице активног литерарног рада

Куприна. У *Правдином* тексту истакнуте су високе вредности Куприновог наративног стила и добро познавање нијанси матерњег језика, али је истовремено указано и на недостатке: његово стваралаштво „нема оног понирања у крајње дубине душа, које чини велика дела вечним сапутницима културног човечанства. Купринове дубине доступне су и за просечне духове“ (Аноним 1930).

Београдска штампа помиње и Купринов повратак у СССР у мају 1937, не упуштајући се у разлоге који су руског писца нагнали да донесе овакву одлуку. *Правда* у септембру 1937 преноси вест како се у Русији спрема ново издање Купринових дела,⁹ као и пишчеву изјаву како „спрема нова дела за нове руске нараштаје“ (Аноним 1937). Смрт га је, ипак, у томе омела. Опхрван болешћу, Куприн је умро у Лењинграду 25. августа 1938. Неуморни *Правдин* хроничар руске књижевности Евгеније Захаров опростио се од руског писца у некрологу објављеном 27. августа, у коме се погрешно као место смрти наводи Москва. Захаров је овде још једном дао кратку анализу Куприновог књижевног стваралаштва: његова непосредност излагања, реалистичко сликање јунака, динамизам радње, уметно коришћење богатства матерњег језика – видне су одлике, како истиче Захаров, свих Купринових дела. Ипак, по његовој оцени, Куприн је своја најбоља дела написао пре револуције; у емиграцији он више „не бележи нове успехе“. Тешко је у његовом стваралаштву пронаћи обележја која би га могла везати за неку књижевну традицију или школу¹⁰ што, уосталом, и није толико важно. Много је важније, сматра Захаров, да је Куприн књижевник „снажног даха, са великом скалом опсервација и изражајних средстава“, књижевник који је својим делима реаговао на горућа друштвена питања и проблеме, „чинећи то на начин својствен књижевним мајсторима великог ранга“. Објективно оцењујући Куприново стваралаштво оценом „којој није стало ни до претераног величања, ни до површног потцењивања“, Захаров закључује да Куприн остаје „првокласно талентовани писац“, чија разноврсност сведочи о „многостраности тог талента који би, под повољнијим околностима, могао још моћније да се изрази“ (Е. З. 1938).

Цитирана литература

- А. Б. Х. <Херенда, А. Б.>. „Први дан конгреса руских књижевника и новинара у Београду“. *Време*, 26. септембар 1928: 5.
 Аноним. „Конгрес руских књижевника и новинара у Београду. Д. Мерешковски, А. Куприн, И. Буњин и други славни књижевници о конгресу“. *Политика*, 25. август 1928а: 6.
 Аноним. „Долазак учесника великог конгреса руских књижевника и новинара“. *Правда*, 24. септембар 1928б: 4.

⁹ Куприн А. И. Избранное. 1–2. Москва: Гослитгиздат, 1937.

¹⁰ У кратком чланку о Куприну, објављеном 15. октобра 1938, у *Правди*, истакнут је утицај француских писаца Флобера и Золе; цитиране су речи самог Куприна: „Моја оригиналност била је у томе да уведем у руски роман методе француских романиста“ (Аноним 1938) Аноним. *Књиге и писци*. Белешке, *Правда*, 15. октобар 1938, стр. 17.

- Аноним. „Г. Александар Куприн у Београду“. *Политика*, 24. септембар 1928с: 7.
 Аноним. „Руски писци о себи и о нама. У разговору са г. Куприном, Зајцевим и Јаблоновским“. *Правда*, 25. септембар 1928д: 2.
 Аноним. „Разговор са г. Куприном“. *Политика*, 25. септембар 1928е: 8.
 Аноним. „Ко је све дошао на конгрес“. *Политика*, 25. септембар 1928ф: 7.
 Аноним. „Руски књижевници“, *Правда*, 25. септембар 1928 г: 1.
 Аноним. „Свечано отварање великог конгреса руских књижевника и новинара“. *Правда*, 26. септембар 1928h: 3.
 Аноним. „Соарен руских књижевника – Г. Куприн читаће своје утиске о Београду“. *Правда*, 4. октобар 1928i: 3.
 Аноним. „Вече г. А. И. Куприна“. *Политика*, 5. октобар 1928j: 8.
 Аноним. „Соколска академија у част руских писаца“. *Правда*, 30. септембар 1928k: 2.
 Аноним. „Нај друштва „Кнегиња Јулија“ у част руских писаца“. *Правда*, 1. октобар 1928l: 6.
 Аноним. „Руски књижевници у руској болници у Панчеву“. *Политика*, 2. октобар 1928m: 8.
 Аноним. „Руски књижевници и новинари на ручку у Двору“. *Политика*, 30. септембар 1928n: 2.
 Аноним. „Руски књижевници и новинари на интимном ручку у Двору“. *Време*, 30. септембар 1928o: 5.
 Аноним. „Вече руских писаца. – Краљ је одликовао већи број учесника на конгресу – Говор г. Мерешковског“. *Политика*, 1. октобар 1928р: 4.
 Аноним. „Соарен руских књижевника. – Г. Куприн читаће своје утиске о Београду“. *Правда*, 4. октобар 1928r: 3.
 Аноним. „Вече г. А. И. Куприна“. *Политика*, 5. октобар 1928s: 8.
 Аноним. „Београдска хроника. Опрштајно вече г. Александра Куприна“. *Време*, 6. октобар 1928t: 9.
 Аноним. „Г. Куприн пише о напретку Београда“. *Правда*, 19. октобар 1928u: 5.
 Аноним. „Четрдесетогодишњица књижевног рада А. И. Куприна“. *Правда*, 18. септембар 1930: 3.
 Аноним. „Књиге и писци. Белешке“. *Правда*, 12. септембар 1937: 9.
 Аноним. „Књиге и писци. Белешке“. *Правда*, 15. октобар 1938: 17.
 Гиппиус – Злобину. Письмо З. Гиппиус В. Злобину от 28 сентября, 1928: Pachmuss, Temira. *Intellect and Ideas in action. Selected correspondence of Zinaida Hippus. München: Wilhelm Fink Verlag, 1972: 222.*
 Ђ. Н. <Ђорђе Николић>. „Свечано отварање конгреса руских књижевника и новинара“. *Политика*, 26. септембар 1928: 7.
 Е. З. <Евгеније Захаров>. „Руски писци о српско-руској љубави“. *Правда*, 27. септембар 1928а: 5.
 Е. З. <Евгеније Захаров>. „Говор г. Мерешковског на банкету министра просвете“. *Правда*, 28. септембар 1928б: 5.
 Е. З. <Евгеније Захаров>. „Руски књижевници славе српску мајку“. *Правда*, 2. октобар 1928с: 5.
 Е. З. <Евгеније Захаров>. „Смрт Александра Куприна“. *Правда*, 27. август 1938: 6.
 Зайцев, Б. *Мои современники*. Лондон: ОРІ, 1988: 119–120.
 Зайцев, Б. *«Другая Вера»: Золотой узор*. Роман. Повести. Москва: Интерпринт, 1991: 378–379.

- Захаров, Е. „У разговору с г.г. Куприном, Зајцевим и Јаблоновским“. Правда, 25. септембар 1928: 2.
- Куприн, А. „Моји утисци“. Политика, 6. октобар 1928: 9.
- Куприн, А. «Народная память (Югославия)»: Елань. Белград: Русская библиотека, 1929: 61.
- Куприн, А. «Король – демократ и герой. К десятилетию царствования короля Югославии Александра». Иллюстрированная Россия, №35 (328), 1931.
- Куприн, Александр. Хроника событий глазами белого офицера, писателя, журналиста 1919 – 1934. Москва: Собрание, 2006: 665.
- Куприн – Беличу. Письмо А. И. Куприна, первое недатированное: Ичин, Корнелия (ред.) От чужих к своим. Письма выдающихся представителей русской интеллигенции начала XX века Александру Беличу. Белград: Логос, 2016: 103–104.
- Куприна, К. А. Куприн – мой отец. Москва: Художественная литература, 1979.
- На страже России. Десять лет Союза Русских Писателей и Журналистов в Югославии 1925–1935. Белград, 1935: 66.
- П. М. <Петар Митропан>. „Како живи Куприн у Београду. Један прави „руски човек““. Политика, 29. септембар 1928: 5.
- Паланчанин, Сава. Руско – српскохрватска књижевна библиографија. Нови Сад: Матица српска, 1979.
- Погодин, Александар. Руско – српска библиографија 1800 – 1925. I Књига: Књижевност. I део: Преводи објављени посебно или по часописима. Београд: Српска Краљевска Академија, 1932.
- Погодин, Александар. Руско – српска библиографија 1800 – 1925. I Књига: Књижевност. II део: Преводи објављени по новинама и календарима. Београд: Српска Краљевска Академија, 1936.
- Херенда, А. Б. „Један разговор на другарској вечери са г.г. Куприном и Зајцовом“. Време, 25. септембар 1928а: 6.
- Херенда, А. Б. „Данас се у Београду отвара конгрес руских књижевника и новинара“. Време, 25. септембар 1928б: 5.
- Херенда А. Б. „Неколико дана међу великим руским књижевницима и новинарима“. Време, 3. октобар 1928с: 4.
- Херенда А. Б. „Један говор г. Мерешковског о патриотизму и словенофилству на банкету г. Министра Просвете“. Време, 28. септембар 1928д: 4.

Бобан Чурић

А. И. КУПРИН В БЕЛГРАДЕ В 1928 ГОДУ

Резюме

А. И. Куприн (1870–1938) посетил Белград осенью 1928 года, приняв участие в работе Съезда русских писателей и журналистов за рубежом. Известный и популярный в сербской среде, русский писатель привлек большое внимание белградских журналистов и культурных деятелей. В официальной работе Съезда Куприн не принимал участия, большинство времени проводил в прогулках по городу и в белградских «кафанах» (ресторанах), вызывая своим поведением критики русских коллег. С другой стороны, среди жителей Белграда он снискал всеобщее расположение своей открытостью и непринужденностью общения. Съезд сопровождался литературными вечерами и публичными выступлениями писателей, на которых активное участие принимал и Куприн.

Свои впечатления о сербской-югославской столице Куприн опубликовал в цикле статей «Югославия». В издании белградской «Русской библиотеки» вышли две книги Куприна: сборник рассказов Елань (в который включен и цикл «Югославия») в 1929 году, и роман Колесо времени в 1930 году.

Ключевые слова: А. И. Куприн, Белград, русская эмиграция, русская литература.